

УДК 378.22:37.017:17

ВЯЧЕСЛАВ КУЗЬМИЧ

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ПОКАЗНИКИ, КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ ВИХОВАННЯ ГУМАННОГО ВІДНОШЕННЯ ДО ЛЮДИНИ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті аналізується сутність гуманного відношення до людини як особистісної характеристики, необхідної для формування у майбутнього вчителя вітчизняної школи професійної майстерності. Автором визначено показники, критерії та рівні вихованості гуманного відношення до людини у студентів педагогічних університетів за трьома компонентами: когнітивний; емоційно-ціннісний та поведінково-дієвий.

***Ключові слова:** гуманістична позиція, гуманне відношення, майбутній учитель, виховання гуманного відношення, критерії вихованості гуманного відношення.*

Актуальність дослідження. Проблема гуманних стосунків у суспільстві, у окремих його осередках стояла і стоїть перед людством із давніх часів. Попри всі досягнення цивілізації, сучасне суспільство потерпає від таких негативних проявів, як безконтрольна агресія, нахабство, насильство, злість, лицемірство, цинізм, байдужість, руйнування моральних цінностей, бездуховність, домінування у свідомості людей прагматичних та егоїстичних інтересів, втрата людиною людськості і пропагування цінностей матеріальної культури, які транслюють сучасні ЗМІ, і які широко представлені у повсякденному житті. Як наслідок, стосунки «людина-людина» все частіше характеризуються загостренням процесу індивідуалізації особистості, втратою вміння людини гуманно ставитися до оточуючих, вибудовувати взаємини на моральній основі, розуміти іншого, з готовністю надавати підтримку і захист тим, хто слабший, вміння співчувати і з повагою ставитися до зрілих людей тощо. Якщо не припинити розвиток цих тенденцій, людське суспільство ризикує втратити дуже багато істинно людських рис, перетворитися на дискомфортне, загрозливе для індивіда середовище.

Значна роль у гальмуванні негативного ставлення людей одне до одного повинна відіграватися, насамперед, загальноосвітньою школою. Проте для цього сам педагог – суб'єкт гуманного виховання дитини – повинен бути вихований відповідним чином.

Аналіз наукових джерел. Світоглядний аналіз проблеми гуманізму, гуманізації, виховання гуманності, гуманних почуттів, гуманного ставлення до людини знаходимо у роботах вітчизняних і зарубіжних вчених-філософів (М. Бердяєва, Л. Губернського, І. Львіна, І. Канта, В. Кременя, А. Печчеї, Еразма Роттердамського, Ж.-Ж. Руссо, Л. Фейєрбаха). Виховання гуманності у студентської молоді, майбутніх педагогів розглядали психологи (Б. Ананьєв, І. Бех, І. Буєва, М. Боришевський, О. Лазурський, В. Мясіщев, С. Рубінштейн) і педагоги (А. Бойко, Є. Бондаревська, В. Киричок, Я. Коменський, А. Макаренко, В. Сластьонін, В. Сухомлинський, К. Ушинський,

Н. Щуркова). Однак у залежності від соціального контексту ця проблема має щоразу нові нюанси і потребує деталізації.

Нинішній етап життя українського суспільства характеризується пріоритетністю знання над почуттям. Так, на проблемі розриву між інтелектуальністю і духовністю як носієм гуманізму в стосунках акцентують увагу А. Кузьмінський і В. Омеляненко: «... В едукції людини перевага надається навчанню... Це знижує відповідальність освітньої системи за виховання молодого покоління» [2, с. 26]. Але такий стан речей повинен бути змінений, доки не втрачено характерні для нашого народу гуманістичні засади взаємовідносин між людьми, взірцем якого може і повинен стати педагог, вихователь.

Мета статті – розкрити зміст показників, критеріїв та рівнів виховання гуманного ставлення до людини у майбутнього вчителя вітчизняної школи в умовах сучасного вищого навчального закладу за трьома компонентами: когнітивний; емоційно-ціннісний та поведінково-дієвий.

Виклад основного матеріалу. Гуманізм у стосунках учителя з учнями лежить у основі формування особистості педагога-майстра, що були розроблені Полтавською школою педагогічної майстерності, започаткованої І. Зязюном. Наряду з професійними знаннями та здібностями і педагогічною технікою, гуманістична спрямованість особистості вчителя розглядається як компонент його педагогічної майстерності, основа професійного розвитку в умовах демократичного суспільства. Під нею розуміється орієнтація людини (педагога) на іншого як суб'єкта, який має право на самовираження, свободу поведінки й самореалізацію [3].

Гуманність, зорієнтованість на іншу людину як самоцінну особистість дозволяють педагогові реалізувати такі принципи високопродуктивного впливу педагога-майстра (за В. Гінецинським), як принцип рефлексивності, принцип ефективності педагогічного впливу, принцип результативності, принцип особистісної зорієнтованості, принцип гармонійності, принцип імперативності, що дають змогу досягнути поставлених педагогічних цілей [1, с. 322]. Проте недостатня сформованість цих якостей звужує ціле покладання педагога, заважає йому обрати правильні шляхи професійного саморозвитку.

Відповідаючи на питання: «Сучасний учитель – який він?» український педагог і психолог В. Семиченко з жalem констатує: «Багато учасників педагогічного процесу вважають, що для успішної педагогічної діяльності досить лише трьох якостей: знання свого предмета, вимогливості та наполегливості у реалізації прийнятих рішень» [4 с. 29]. Разом із тим, відзначає дослідниця, сучасна школа потребує вчителя, здатного впроваджувати в педагогічний процес гуманістичні засади взаємодії, позбуваючись авторитарної парадигми навчання і виховання.

Отже, професійна підготовка вчителя повинна включати в себе і аспект гуманізації його стосунків із іншими суб'єктами навчально-виховного процесу, зі своїм більш широким оточенням – адже постать учителя не втрачає своєї наставницької значущості за межами школи.

Спираючись на визначені зміст і структуру поняття виховання гуманного відношення до людини, ми визначили критерії вихованості гуманного відношення до людини у студентів педагогічних університетів за трьома компонентами: когнітивний; емоційно-ціннісний та поведінково-дієвий.

Показниками вихованості гуманного відношення до людини за когнітивним критерієм є:

здатність до прояву гуманного відношення до людини;

наявність гуманістичного світогляду (загальне уявлення про сутність виховання гуманного відношення до людини, базові знання про етику і мораль; усвідомлення значущості виховання гуманного відношення до людини у повсякденному житті людини та її професійній діяльності як майбутнього фахівця);

гуманістична спрямованість (наявність стійких гуманістичних переконань);

широта гуманних інтересів;

наявність духовно-гуманних потреб.

За емоційно-ціннісним критерієм основними показниками вихованості гуманного відношення до людини у студентів педагогічних університетів є:

здатність до переживання гуманних почуттів (доброзичливості, дружелюбності, симпатії, співчуття, поваги, непримиренності до грубості та жорстокості);

гуманне сприйняття людини, її внутрішнього світу;

наявність системи гуманних якостей людини (повага, емпатія, рефлексія);

спрямованість на дотримання гуманістичних цінностей (довіра, милість, милосердя, вдячність, співчуття, чуйність, благодійність, піклування, щирість, доброта, любов, ввічливість, толерантність; самокритичність, терпимість, тактовність, делікатність, повага, справедливість) і прагнення до гуманістичних ідеалів і орієнтирів;

емоційно-ціннісне відношення до людини;

жага до самовдосконалення на засадах моралі, гуманізму і духовної культури.

За поведінково-дієвим критерієм показниками вихованості гуманного відношення до людини є:

система знань, умінь і навичок гармонійної міжособистісної взаємодії на гуманістичних засадах;

прояви гуманної поведінки (турботливе відношення до оточуючих, здатність поступатися власним інтересам, готовність до здійснення гуманного вчинку, уміння знайти компроміс у конфліктній ситуації);

відчуття насолоди від співтворчості, співпраці на засадах гуманізму і духовності;

потреба у гуманній самореалізації і гуманному само будівництві;

наявність індивідуального досвіду гуманного відношення до людини.

Виходячи з результатів теоретичного аналізу були визначені три рівні вихованості гуманного відношення до людини: високий, середній, низький. За визначеними критеріями були розроблені змістові характеристики рівнів вихованості гуманного відношення до людини у студентів педагогічних університетів.

Високий рівень вихованості гуманного відношення до людини характеризується яскраво вираженою здатністю до прояву гуманного відношення до людини; наявністю у студентів розвинутого гуманістичного світогляду; високим рівнем обізнаності щодо наявних у суспільстві моральних норм і правил та устремлінням до їх дотримання у повсякденному житті; високим рівнем усвідомлення значущості гуманного відношення до людини (особливо, до людей похилого віку); широтою гуманних інтересів та наявністю духовно-гуманних потреб. Студенти з високим рівнем вихованості гуманного відношення до людини характеризуються добре вираженою здатністю до переживання гуманних почуттів, до гуманного сприйняття людини, її внутрішнього світу; вони характеризуються наявністю і високим рівнем розвитку системи гуманних якостей людини, таких як повага, емпатія, рефлексія. Таким студентам притаманна спрямованість на дотримання гуманістичних цінностей, таких як милосердя, вдячність, співчуття, чуйність, піклування, доброта, любов, ввічливість, толерантність; повага, тощо і прагнення до гуманістичних ідеалів і орієнтирів. Для студентів з високим рівнем вихованості гуманного відношення до людини притаманне яскраво виражене емоційно-ціннісне відношення до людини; жага до самовдосконалення на засадах моралі, гуманізму і духовної культури. Названий рівень характеризується наявністю у студентів чітко визначеної системи знань, умінь і навичок гармонійної міжособистісної взаємодії на гуманістичних засадах; проявами гуманної поведінки, яка проявляється у турботливому відношенні до оточуючих, здатності поступатися власними інтересами, готовністю до здійснення гуманного вчинку, умінням знайти компроміс у конфліктній ситуації; проявами відчуття насолоди від співтворчості, співпраці на засадах гуманізму і духовності; бажаннями задовольнити потребу у гуманній самореалізації і гуманному само будівництві і наявністю багатого індивідуального досвіду гуманного відношення до людини.

Середній рівень вихованості гуманного відношення до людини виявляється у достатньо розвиненої здатності до прояву гуманного відношення до людини; достатньо глибоких знань про етику і мораль, про моральні норми і правила поведінки прийняті у суспільстві; середнім ступенем їх усвідомлення і розуміння значущості виховання гуманного відношення до людини у повсякденному житті людини та її професійній діяльності як майбутнього фахівця, хоча не завжди дотримуються їх, а у залежності від обставин. Студенти характеризуються наявністю непогано розвиненого гуманістичного світогляду; досить чітко визначеної гуманістичної спрямованості; наявністю досить чітко визначених гуманних інтересів і духовно-гуманних потреб. Студентів з названим рівнем гуманного відношення до людини відрізняє не досить добре виражена здатність до переживання гуманних почуттів; гуманного сприйняття людини, її внутрішнього світу; наявність не досить чітко визначеної системи гуманних якостей людини; чітко визначені спрямованість на дотримання гуманістичних цінностей і прагнення до гуманістичних ідеалів і орієнтирів; непогано виражене емоційно-ціннісне відношення до людини; жага до самовдосконалення на засадах моралі, гуманізму і духовної культури, а також наявністю не досить добре визначеної системи знань, умінь і навичок гармонійної міжособистісної взаємодії на гуманістичних засадах; прояви гуманної поведінки; вони характеризуються бажанням відчувати насолоду від співтворчості, співпраці на засадах гуманізму і духовності; задовольнити потребу у гуманній самореалізації і гуманному самобудівництві. Їх відрізняє наявність не досить широкого індивідуального досвіду гуманного відношення до людини.

Низький рівень вихованості гуманного відношення до людини характеризується недостатньо розвиненою здатністю до прояву гуманного відношення до людини; відсутністю чітко визначеного гуманістичного світогляду; недостатнім розумінням сутності виховання гуманного відношення до людини, неповними базовими знаннями про етику і мораль; недостатньо розвиненим усвідомленням значущості виховання гуманного відношення до людини у повсякденному житті людини та її професійній діяльності як майбутнього фахівця; наявністю не чітко визначеної гуманістичної спрямованості; відсутністю широких гуманних інтересів і бажання задовольняти духовно-гуманні потреби. На означеному рівні гуманне відношення студентів до людини залежить від настрою і наявності інтересу до розв'язання проблеми певної людини. Студенти майже нездатні до переживання гуманних почуттів; не висловлюють бажання до гуманного сприйняття людини, її внутрішнього світу; в них відсутня чітко визначена система гуманних якостей людини; майже не проявляється спрямованість на дотримання гуманістичних цінностей і прагнення до гуманістичних ідеалів і орієнтирів; емоційно-ціннісне відношення до людини. А жага до самовдосконалення на засадах моралі, гуманізму і духовної культури і бажання удосконалювати свою систему знань, умінь і навичок гармонійної міжособистісної взаємодії на гуманістичних засадах виявляється лише залежно від обставин та під впливом гарного відношення до оточуючих. Низький рівень вихованості гуманного відношення до людини відрізняється нечастими проявами гуманної поведінки, особливо, неготовністю до здійснення гуманного вчинку, не вмінням або небажанням знайти компроміс у конфліктній ситуації; студенти не відчують насолоду від співтворчості, співпраці на засадах гуманізму і духовності; не мають чітко визначеної потреби у гуманній самореалізації і гуманному самобудівництві; характеризуються відсутністю індивідуального досвіду гуманного відношення до людини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розроблені критерії і показники відображають простежений на практиці стан вихованості у студентів педагогічних університетів гуманного відношення до іншої людини, що дозволяє у процесі формування особистості майбутнього вчителя визначити ефективність виховних методик та спрямувати цей важливий аспект на професійну підготовку майбутнього педагога.

Список використаних джерел

1. Власова О.І. Педагогічна психологія / Олена Іванівна Власова. – К:Либідь, 2005. – 400 с.
2. Омеляненко В.Л. Теорія і методика виховання / В.Л. Омеляненко, А.І. Кузьмінський. – К: Знання, 2008. – 415 с.
3. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.М. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. — 3-тє вид, допов. і переробл. — К.: СПД Богданова А.М., 2008. — 376 с.
4. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності / В.А. Семиченко. – К.: Вища школа, 2004. – 335 с.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2016 р.

КУЗЬМИЧ В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленко, Україна

ПОКАЗАТЕЛИ, КРИТЕРИИ И УРОВНИ ВОСПИТАНИЯ ГУМАННОГО ОТНОШЕНИЯ К ЧЕЛОВЕКУ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

В статье анализируется сущность гуманного отношения к человеку как личностной характеристики, необходимой для формирования у будущего учителя отечественной школы профессионального мастерства. Автором определены показатели, критерии и уровни воспитанности гуманного отношения к человеку у студентов педагогических университетов по трем компонентам: когнитивный; эмоционально-ценностный и поведенческо-действенный.

***Ключевые слова:** гуманистическая позиция, гуманное отношение, будущий учитель, воспитание гуманного отношения, критерии воспитанности гуманного отношения.*

KUZMICH V.

Poltava national pedagogical University named after V. G. Korolenko, Ukraine

INDICATORS, CRITERIA AND LEVELS OF EDUCATION OF THE HUMANE RELATION TO THE PERSON OF FUTURE TEACHERS

The article analyses the essence of the humane relation to the person as the personal characteristics necessary for the formation of the future teachers of the national school of excellence. The author defines the criteria of education for the humane treatment at students of pedagogical universities on three components: cognitive; emotionally-evaluative and behavioral-are effective.

Based on the results of the theoretical analysis was determined by three levels of education of the humane relation to the person: high, medium, low. Certain criteria were developed characteristics of the levels of education of the humane relation to the person of students of pedagogical universities.

***Keywords:** humanistic position, humane treatment, a future teacher, the education of the humane relations, the criteria of education humane attitude.*